

Smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose REKOMENDACIJOS

Smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijos nustato mokyklos, savivaldybės ir nacionalinio lygmens prevencijos ir intervencijos priemonių, reikalingų saugiai nuo smurto ir patyčių aplinkai mokykloje kurti, sistemą.

Čia glaustai pateikiama svarbiausia informacija apie būtinas sąlygas organizuojant prevencinę veiklą mokyklose, taip pat aptariamos savivaldybės ir nacionalinio lygmens priemonės, skirtos padėti mokykloms kokybiškai vykdyti smurto ir patyčių prevenciją.

Rekomendacijos skirtos mokykloms, vykdančioms ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir neformaliojo švietimo programas, kitiems švietimo teikėjams.

Kas yra prevencija?

Prevencija (plačiąja prasme) – tai priemonės ir būdai, kuriais siekiama užkirsti kelią socialinės rizikos veiksniams atsirasti arba jų įtakai sumažinti, stiprinti apsauginius veiksnius. Prevencija yra nuolatinis, cikliškas (ne baigtinis) procesas, apimantis esamų arba galimų problemų nustatymą, tinkamų priemonių joms spręsti parinkimą ir vykdymą, poveikio į(si)vertinimą ir tolesnių veiksmų planavimą.

Prevencijos tikslas – sukurti saugią, mokinio asmenybei augti, bręsti ir ugdytis palankią aplinką mokykloje, kurioje mokiniai jaučiasi gerbiami, priimti, saugūs, jų nuomonė ir siūlymai yra išklausomi, vertinami. Psichologinė ugdytinių savijauta ir saugumas mokykloje susiję su emocine mokinių, mokyklos darbuotojų, tėvų (toliau – mokyklos bendruomenės nariai) gerove, jų tarpusavio santykiais.

Intervencija – mokyklos vadovo, pavaduotojų, mokytojų, švietimo pagalbos specialistų ir kitų darbuotojų koordinuoti veiksmai, nukreipti į smurto ir patyčių stabdymą, taip pat – švietimo pagalbos priemonių visuma.

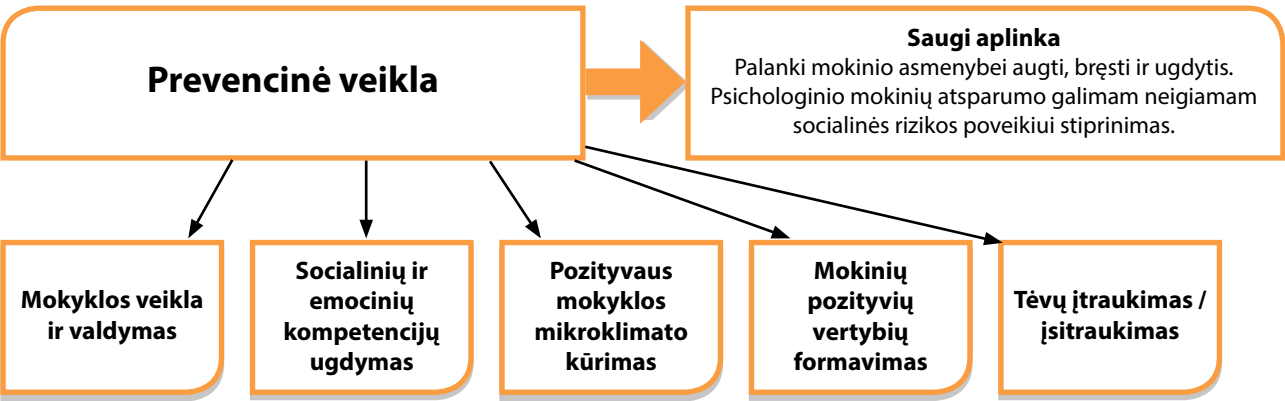
Prevencija skirstoma į **universaliją, atrankinę ir tikslinę**. Mokykloje vadovaujamosi holistiniu požiūriu ir į mokyklos veiklą integruojamos visų trijų lygmenų prevencijos priemonės.

PREVENCIJA		
Universalioji	Atrankinė	Tikslinė
Universaliosios prevencijos priemonės nukreiptos į visus mokyklos mokinius. Jomis siekiama išvengti problemos (pvz., smurto, patyčių ar kt.) atsiradimo ir mažinti egzistuojančių problemų mastą. Universalioji prevencija apima: vaikų socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymą, tinkamo elgesio modeliavimą, specialių strategijų, kaip atpažinti ir elgtis pastebėjus patyčias, taikymą, tėvų įtraukimą. Universaliosios prevencijos priemonės yra paveikios maždaug 80–85 proc. mokinių.	Atrankinės prevencijos priemonės nukreiptos į rizikingai elgtis linkusius mokinius, t. y. tuos, kurie linkę įsi-traukti į patyčias arba yra rizika, kad patirs patyčias, kurie kartais elgiasi agresyviai, sunkiai kontroliuoja impulsus. Ugdant jų socialines ir emoci- nes kompetencijas pasitelkiamos papildomos priemonės: tam skirtos pykčio / agresijos valdymo, impulsų kontrolės, streso valdymo progra- mos, socialinių, problemų sprendimo įgūdžių ugdymas, teikiama švietimo pagalba. Atrankinė prevencija reika- linga maždaug 10–15 proc. mokinių ir padeda spręsti emocines, elgesio ar mokymosi problemas.	Tikslinės prevencijos priemonės nukreiptos į mokinius, kurie elgiasi agresyviai, tyčiojasi iš kitų arba patys patiria patyčias. Dažnai tai yra vaikai, kuriems nustatyta psichikos, elgesio ar / ir emocijų sutrikimų, kurie dėl įvairių priežasčių (biologinių, šeimos disfunkcijų, patirtos prievartos ar kt.) elgiasi agresyviai, priešišškai, linkę ža- loti save, turi suicidinių minčių, kelia grėsmę sau arba kitiems. Jiems teikia- ma intensyvi mokyklos arba kitų spe- cialistų pagalba. Tikslinė prevencija reikalinga maždaug 5 proc. mokinių.

Mokyklos lygmuo

Universaliosios prevencijos priemonės mokyklos lygmeniu apima glaudžiai tarpusavyje susijusius, integraliai veikiančius komponentus:

- mokyklos veiklą ir valdymą;
- mokinių ir mokytojų socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymą;
- pozityvaus mokyklos mikroklimato kūrimą;
- mokinių pozityvių vertybių formavimą;
- tėvų įtraukimą / įsitraukimą.

Saugios aplinkos mokykloje kūrimo komponentų į(si)vertinimas

Žemiau pateikiama lentelė – priemonė, padėsianti mokykloms į(si)vertinti mokymosi aplinkos saugumą, prevencinių priemonių taikymą, nustatyti problemas ir numatyti tolesnius veiksmus, kaip jas spręsti. Lentelėje pateikiami būtini smurto ir patyčių prevencijos įgyvendinimo mokykloje komponentai.

Įvertinkite kiekvieną teiginį ir pažymėkite, kiek stipriai ši sąlyga įgyvendinama mokykloje (pažymėkite varnelę skiltyse: „+“ – jei tai veikia, sąlyga įgyvendinama, „–“ – šio to trūksta, reikėtų skirti daugiau dėmesio, „?“ – kyla abejonių arba trūksta duomenų). Pastabų skiltyje pažymėkite visus reikiamus komentarus, klausimus ar abejones. Veiksmų skiltyje numatykite konkrečius veiksmus, kurių ketinate imtis šioje srityje. Paskutinėje dalyje numatykite už veiksmų įgyvendinimą atsakingus asmenis ir darbų terminus.

Komponentai	Vertinimas			Pastabos	Veiksmai	Atsakingi asmenys / terminai
	+	?	–			
Mokyklos veikla ir valdymas						
Atsakomybė. Mokyklos vadovas atsako už Rekomendacijų įgyvendinimą mokykloje, sveiką, saugią mokymosi aplinką. Saugios ir palankios mokiniams aplinkos kūrimu rūpinasi mokyklos vaiko gerovės komisija.						
Vertybės. Mokykla puoselėja bendruomeniškumą ir pozityvias vertybes (mandagumą, paslaugumą, rūpestį kitais, pagarbą, pasitikėjimą, solidarumą, lygiateisiškumą ir kt.), kurias atitinka visų mokyklos darbuotojų elgesys ir veikla, kurios atspindi mokyklos vadovų ir kitų darbuotojų elgsenoje ir veikloje, mokyklos išorinėje kultūroje (dokumentuose, stenduose, interneto svetainėje ir kt.).						
Elgesio normos. Mokykloje susitarta dėl elgesio taisyklių (normų), kuriose aiškiai reglamentuojamas tiek pozityvus / laukiamas, tiek neleistinas / nepageidaujamas mokinių elgesys, numatyta mokinių skatinimo, motyvavimo už pozityvų elgesį priemonių ir būdų, tai žinoma ir suprantama visiems mokyklos bendruomenės nariams, tuo vadovaujasi kiekvienas mokyklos darbuotojas, siekdamas atpažinti ir pastiprinti pozityvų mokinių elgesį.						

Pareigybių aprašai. Visų mokyklos darbuotojų pareigybių aprašuose numatyta atsakomybė už emociškai saugios mokyimo(si) aplinkos puoselėjimą, pareiga reaguoti į smurtą ir patyčias pagal mokyklos nustatytą tvarką.					
Reagavimo į smurtą ir patyčias tvarka. Mokyklos vadovas yra patvirtinęs smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos vykdymo mokykloje tvarką, kurioje <i>(įvertinkite atskirai kiekvieną punktą):</i>					
nustatyta, kad visi mokyklos darbuotojai reaguoja į smurtą ir patyčias nepriklausomai nuo smurto ir patyčių formos, turinio, lyties, amžiaus, socialinio statuso, religinės ar tautinės priklausomybės ar kitų asmens ypatybių;					
numatyta pranešimų apie smurtą ir patyčias procedūra (kokia forma, kam ir per kiek laiko pranešama pastebėjus smurtą ar patyčias);					
apibrėžta mokyklos darbuotojų veiksmų seka ir jų tarpusavio bendradarbiavimas, įtarus ar pastebėjus smurtą arba patyčias tarp mokinių;					
nustatyta, kokių priemonių imasi mokyklos vadovas, gavęs pranešimą, kad mokyklos darbuotojas patiria smurtą ar patyčias arba pats smurtauja ar tyčiojasi;					
apibrėžta smurto ir patyčių atvejų mokykloje registravimo tvarka (patyčių dinamikos analizei ir atitinkamoms prevencijos bei intervencijos priemonėms planuoti);					
numatyta švietimo ar kitos reikalingos pagalbos (pvz., policijos, medicininės) priemonių smurtą ar patyčias patyrusiems ar smurtavusiems dalyviams, stebėtojams (mokiniam), tėvams;					
Supažindinimas. Su mokyklos nustatyta smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos tvarka pasirašytinai supažindinti visi mokyklos bendruomenės nariai.					
Partnerystė. Mokykla bendradarbiauja su mokinių tėvais, vietos bendruomene, savivaldybėse esančiomis įstaigomis ar organizacijomis.					
Mokinių ir mokytojų socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymas					
Nuoseklus ir reguliarus mokinių socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymas. Mokykloje organizuojami reguliarūs ir nuoseklūs užsiėmimai / veiklos: ugdomi mokinių savęs pažinimo, empatijos, problemų ir konfliktų sprendimo, pykčio valdymo, streso įveikos, bendravimo, bendradarbiavimo ir kiti įgūdžiai.					
Mokinių socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo vykdymas <i>(įvertinkite atskirai kiekvieną punktą):</i>					
integruojant į dalyko (-ų) ugdymo turinį;					
įgyvendinant prevencines programas;					
integruojant į neformaliojo vaikų švietimo veiklas, organizuojant prasmingas, bendruomeniškumą, savanorystę, pilietiškumą, saviraiškų dalyvavimą skatinančias veiklas;					
kitu mokyklos pasirinktu būdu.					
Prevencinių programų įgyvendinimas. Mokykloje sudarytos sąlygos kiekvienam mokiniui nuolat dalyvauti bent vienoje prevencinėje programoje (smurto, patyčių, psichiką veikiančių medžiagų vartojimo, konfliktų prevencijos, socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo, sveikos gyvensenos skatinimo ar kt.).					

Mokytojų kompetencijų tobulinimas. Mokytojai ne rečiau kaip kartą per ketverius metus tobulina kvalifikaciją mokinių socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo srityje, taip pat tobulina asmenines socialines ir emocines kompetencijas.						
Pozityvaus mokyklos mikroklimato kūrimas						
Mokyklos bendruomenės narių santykiai. Kuriami pozityvūs, tarpusavio pagarba, parama ir pasitikėjimu, bendromis vertybėmis grįsti santykiai, puoselėjamos mokinių stiprybės ir galios, skatinami ir stiprinami bendrumo, tapatumo ir priklausymo mokyklos bendruomenei jausmai.						
Nenutrūkstamas procesas. Pozityvaus mokyklos mikroklimato kūrimas ir puoselėjimas vyksta nenutrūkstamai, cikliškai, susideda iš nuoseklių penkių etapų: • esamos situacijos įvertinimo; • mokyklos bendruomenės narių sąmoningumo didinimo ir įsitraukimo; • prevencijos ir intervencijos priemonių planavimo; • prevencijos ir intervencijos priemonių įgyvendinimo; • priemonių veiksmingumo vertinimo.						
Visų mokyklos bendruomenės narių įsitraukimas. Pozityvų mokyklos mikroklimatą kuria įstaigos vadovas, vaiko gerovės komisija, visi bendruomenės nariai, sprendimų ieškoma kartu diskutuojant ir tariantis.						
Mokinių pozityvių vertybių formavimas						
Santykiai mokykloje. Mokykloje plėtojami tarpusavio pagarba ir parama grįsti santykiai, dėmesys labiau telkiamas į mokinių stiprybes ir galimybes, o ne į trūkumus ar rizikos veiksnius.						
Mokinių dalyvavimas gerinant mokyklos aplinką. Mokiniai aktyviai dalyvauja kuriant pozityvų mokyklos mikroklimatą, jų nuomonė ir idėjos yra išklausomos ir vertinamos, skatinamas bendruomeniškumas, mokinių saviraiškus dalyvavimas prasmingose veiklose.						
Dalyvavimas prasmingose socialinėse veiklose. Sudarytos galimybės, skatinama taikyti ir įtvirtinti mokinių socialines ir emocines kompetencijas įvairiuose gyvenimo kontekstuose (pvz., skatinama savanorystė, dalyvavimas pilietinėje, socialinėje, kitoje bendruomeninėje veikloje ir kt.).						
Tėvų įtraukimas / įsitraukimas						
Tėvų aktyvumo skatinimas. Skatinamas tėvų dalyvavimas kuriant saugią mokymo(si) aplinką mokykloje, jie įtraukiami planuojant ir įgyvendinant prevencijos ir intervencijos priemones, kitas veiklas, atstovauja mokyklai vietos bendruomenėje.						
Konsultavimas, informavimas. Tėvai konsultuojami ir informuojami patyčių ir smurto prevencijos, saugios aplinkos mokykloje kūrimo klausimais.						

Saugios aplinkos mokykloje kūrimo komponentų į(si)vertinimą galima atlikti skirtingais būdais, kiekviena mokykla turėtų pasirinkti sau tinkamiausią variantą. Pateikiama keletas pavyzdžių:

- Situaciją atskirai įvertina mokyklos administracija, pedagogai, kiti darbuotojai, mokiniai, tėvai, mokyklos savivaldos institucijos, vėliau administracija apibendrina duomenis, parengiamos išvados, numatomi tolesni veiksmai.
- Kiekvieno komponento įgyvendinimas aptariamas per bendrą mokyklos bendruomenės narių susirinkimą, numatomi tolesni veiksmai, kaip spręsti nustatytas problemas.
- Paruošiama elektroninė apklausos anketa, kurią asmeniškai užpildo kiekvienas mokyklos bendruomenės narys, apibendrinamos išvados ir numatomi tolesni veiksmai.

Naudingos nuorodos ir šaltiniai

1. Smurto prevencijos įgyvendinimo mokykloje rekomendacijos (švietimo ir mokslo ministro 2017-03-22 įsakymas Nr. V-190 [prieiga per internetą: www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1da317500f9911e79800e8266c1e5d1b].
2. Patyčių problema mokykloje ir prevencija. Švietimo problemos analizė, 2014 m. rugsėjis, Nr. 7 [prieiga per internetą: www.smm.lt/web/lt/bendrasis-ugdymas].
3. Patyčios Lietuvos mokyklose: problemos ir jų sprendimo būdai. Švietimo problemos analizė, 2009 m. gruodis, Nr. 11 [prieiga per internetą: www.smm.lt/web/lt/bendrasis-ugdymas].
4. Prevencinės programos, jų vieta mokyklos gyvenime. Švietimo problemos analizė, 2015 m. lapkritis, Nr. 9 [prieiga per internetą: www.smm.lt/web/lt/bendrasis-ugdymas].
5. Socialinis ir emocinis ugdymas. Kas tai? Kuo gali mums padėti? Švietimo problemos analizė, 2009 m. gruodis, Nr. 10 [prieiga per internetą: www.smm.lt/web/lt/bendrasis-ugdymas].
6. Prevencinių programų įgyvendinimas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose 2015–2016 m. m. Apklauso ataskaita, 2015 m. [prieiga per internetą: www.smm.lt/web/lt/teisesaktai/tyrimai-ir-analizes/kiti-tyrimai_1].
7. Mokykla gali įveikti patyčias. Rekomendacijos mokytojams [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711, www.bepatyciu.lt/media/files/downloadable/6_mokykla_gali_iveikti_patycias.pdf].
8. Dan Olweus, Patyčios mokykloje: ką žinome ir ką galime padaryti [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?864605379].
9. Moku bendrauti be patyčių [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
10. Galiu padėti savo vaikui [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
11. Ką kiekvienas vaikas turi žinoti apie smurtą ir kaip išlikti saugiam [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
12. Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
13. Krizių valdymas mokyklose [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
14. Socialinių įgūdžių ugdymo programa „Tiltai“ [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
15. Nusikalsti linkusių vaikų konsultavimas: praktiniai patarimai [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
16. Tėvų į(si)traukimas į mokinių ugdymą. Švietimo problemos analizė, 2012 m. birželis, Nr. 8 [prieiga per internetą: www.smm.lt/web/lt/teisine-inforamcija/tyrimai-analizes/leidiniai-svietimo-problemos-analize/bendroji-svietimo-bukle].
17. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos mokymo programa mokinių tėvams. Metodinės rekomendacijos [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
18. Apie alkoholio žalą [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
19. Jaunimo psichinė sveikata ir savižudybės. Švietimo problemos analizė, 2013 m. balandis, Nr. 2 [prieiga per internetą: www.smm.lt/web/lt/teisine-inforamcija/tyrimai-analizes/leidiniai-svietimo-problemos-analize/bendroji-svietimo-bukle].
20. Už tylos sienos [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
21. Mokinių savižudybės ir jų prevencija [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
22. Savižudybių prevencija mokykloje [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
23. Kodėl neklauso vaikai [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
24. Gyvenimo įgūdžių ugdymo programos [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
25. Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
26. Seksualinė prievarta prieš vaikus [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
27. Vaikų psichologinis konsultavimas [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
28. Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi [prieiga per internetą: www.sppc.lt/index.php?1032120711].
29. Patyčių prevencijos ir intervencijos vykdymo Vilniaus miesto bendrojo ugdymo mokyklose tvarkos aprašas [prieiga per internetą: www.vilnius.lt/vaktai2011/DefaultLite.aspx?Id=3&DocId=30281341].

Savivaldybės lygmuo

Koordinuojant prevencijos įgyvendinimą mokyklose, bendradarbiaudami ir pasiskirstydami atsakomybėmis, savivaldybėje veikia:

- savivaldybės administracijos švietimo padalinys;
- savivaldybės administracijos vaiko gerovės komisija;
- švietimo pagalbos įstaigos;
- psichologinės pagalbos teikėjai (įskaitant nevyriausybinės organizacijos), su kuriais savivaldybės vykdomoji institucija yra sudariusi sutartis dėl psichologinės pagalbos teikimo;
- kiti švietimo teikėjai, suinteresuotos įstaigos ir asmenys.

Už Rekomendacijų įgyvendinimą savivaldybėje yra atsakingas savivaldybės administracijos švietimo padalinys, bendradarbiaudamas su savivaldybės administracijos vaiko gerovės komisija.

Prevencijos įgyvendinimo mokyklose stebėsena

- analizuojamas prevencijos įgyvendinimo mokyklose turinys, formos, mastas, mokyklos bendruomenės narių įtrauktis į prevencijos vykdymą;
- nustatomi prevencijos įgyvendinimo mokyklose sėkmės veiksniai ir trukdžiai;
- nustatomi prioritetai, nukreipti į rizikos veiksnių mažinimą ir apsauginių veiksnių stiprinimą, padedama mokykloms ieškoti palankiausių būdų, kaip juos įgyvendinti.

Finansinių ir žmogiškųjų išteklių planavimas

- inicijuojama, kad savivaldybės biudžete būtų numatyta lėšų prevencinėms programoms mokyklose diegti ir vykdyti;
- analizuojama informacija apie prevencinių programų įgyvendinimo mokyklose mastą, nustatomos priežastys, kurios trukdo mokykloms užtikrinti nuolatinį kiekvieno vaiko dalyvavimą prevencinėse programose, ieškoma galimybių ir resursų šioms problemoms spręsti;
- analizuojamas mokyklų poreikis tobulinti pedagoginių darbuotojų kompetencijas mokinių socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo srityje, rūpinamasi šios srities kvalifikacijos tobulinimo programų rengimu, gausinimu ir mokymų prieinamumu savivaldybėje.

Savivaldybės veiklos sritys koordinuojant prevencijos įgyvendinimą mokyklose

Viešojo komunikacija ir bendradarbiavimas

- organizuojami reguliarūs pasitarimai, konsultacijos švietimo įstaigų vadovams;
- vykdomas mokyklų informavimas apie prevencinių programų naudą;
- mokyklos konsultuojamos dėl prevencinių programų pasirinkimo;
- analizuojami mokyklų siūlymai dėl prevencinės veiklos tobulinimo;
- vykdoma informacijos apie prevencinę veiklą, švietimo pagalbą teikiančias įstaigas, specialistus sklaida;
- dalyvaujama formuojant vietos bendruomenės nuostatas / požiūrį netoleruoti smurto ir patyčių reiškinių.

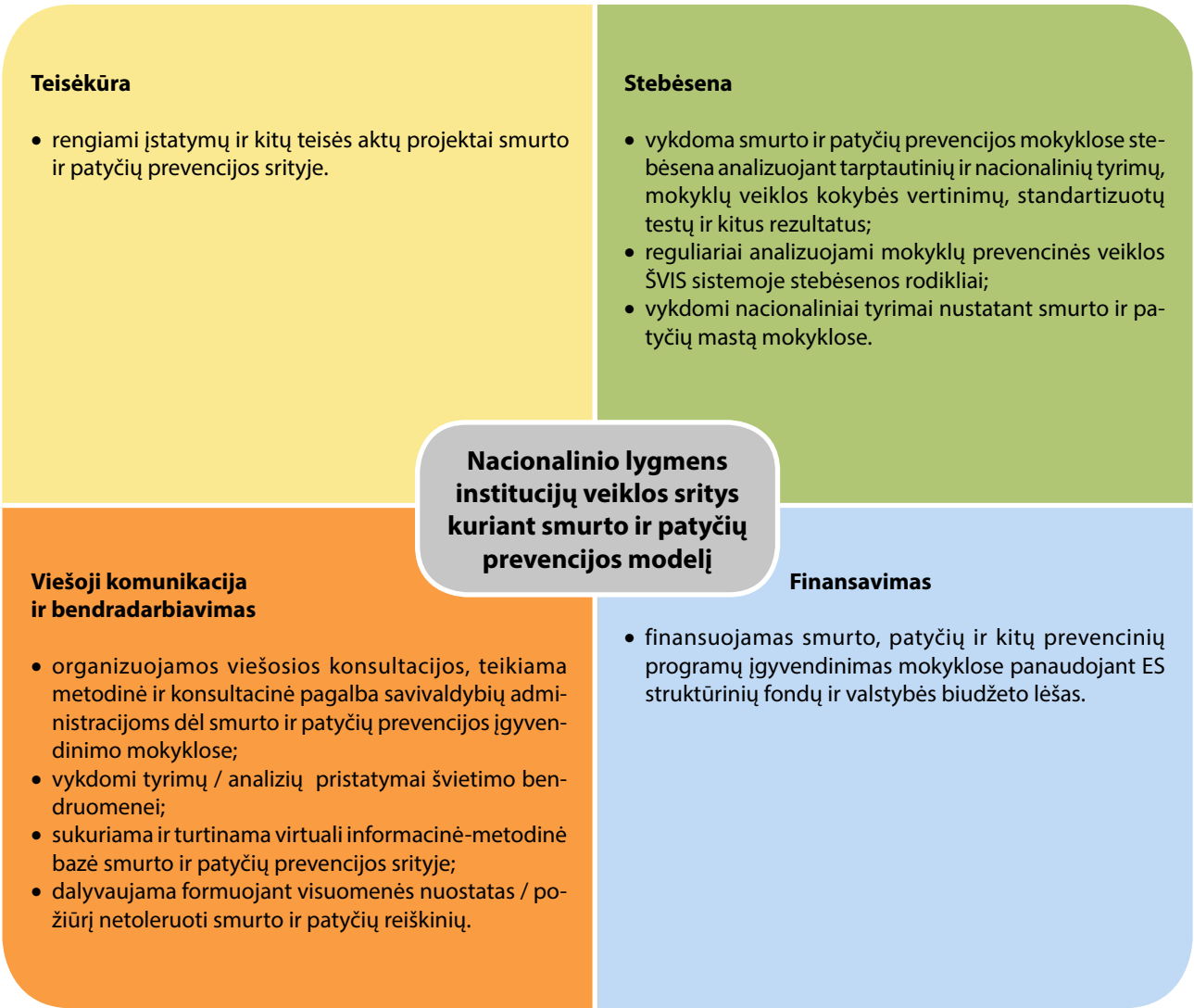
Švietimo pagalbos, neformaliojo švietimo prieinamumas ir kokybės užtikrinimas

- reguliariai analizuojamas psichologinės pagalbos teikimo poreikis ir prieinamumas savivaldybėje, rūpinamasi pakankamu psichologinės pagalbos teikėjų tinklu;
- rūpinamasi tėvystės įgūdžių mokymų prieinamumu ir pasiūla tėvams;
- plėtojama neformaliojo vaikų švietimo programų pasiūla ir prieinamumas;
- prireikus telkiamos tarpžinybinės specialistų komandos savivaldybėje, siekiant kompleksškai ir koordinuotai spręsti smurto ir patyčių problemas ar organizuoti švietimo pagalbą mokyklos bendruomenės nariams.

Nacionalinis lygmuo

Nacionalinio lygmens institucijos, dalyvaujančios kuriant smurto ir patyčių prevencijos modelį švietimo sistemoje, yra:

- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija;
- Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras;
- Ugdymo plėtotės centras;
- Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra;
- Nacionalinis egzaminų centras;
- Neformaliojo vaikų švietimo centrai (Lietuvos vaikų ir jaunimo centras, Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras).

Priedą pagal Švietimo ir mokslo ministerijos medžiagą rengė:
informacinio leidinio „Švietimo naujienos“ vyr. redaktorė Zina Rimgailienė,
rankraščių redaktorė Inesa Čižiūnaitė, dizainerė-maketuotoja Eglė Lesniauskienė.